

DISKUSIJA

Stručni rad

UDK 331.6.062—057(497.13):362

Primljeno u listopadu 1981.

NEKE ZNAČAJKE SOCIO-EKONOMSKOG POLOŽAJA NEZAPOSLENIH U SRH, TE NJIHOVA SPREMNOST ZA PROSTORNU I PROFESIONALNU MOBILNOST

Đurđa Jureša-Persoglio

Centar za istraživanje migracija, Zagreb

Nagli i ubrzani proces industrijalizacije utjecao je na, kako porast nezaposlenosti, tako i na pojavu različitih oblika nezaposlenosti u našem društvu (npr. stopa nezaposlenosti u SRH iznosila je 1952. godine 3,2% a 1980. —5,3%)¹.

Bitni faktori koji utječu na povećanu stopu nezaposlenosti u nas izraženi su u:

1. prelasku radne snage iz poljoprivrede u druge djelatnosti — što nije uvijek povezano s pojavom nedovoljnog angažiranog poljoprivrednog stanovništva, već i eksodusa seoskog življa, posebice omladine, u urbane sredine;
2. priljevu aktivnog stanovništva;
3. raznim vrstama viškova radne snage koji su uglavnom uzrokovani promjenama u tehnološkom procesu proizvodnje, čime dolazi do narušavanja ravnoteže u potražnji radne snage i zaposlenih, te jedan dio radnika ostaje na taj način bez zaposlenja;
4. na povećanje broja nezaposlenih utječu, također, i povratnici iz inozemstva te imigranti iz drugih republika.

U opisu bitnih značajki nezaposlenosti u SRH neophodno je nešto reći i o socioprofesionalnim i sociodemografskim obilježjima populacije nezaposlenih.

1. Za populaciju nezaposlenih karakteristično je da se njena kvalifikaciona struktura tokom godine mijenjala. Dok su prije dvadeset godina NKV radnici bila dominantna kategorija (oko 80%) nezaposlenih, tokom godine njihov udio opada na oko 52%.

Istovremeno broj školovanih nezaposlenih radnika stalno raste.

2. Drugo bitno obilježje populacije nezaposlenih je prevalentan udio (oko 60%) mladih ljudi — do 25 godina starosti i može se reći (naročito na bazi empirijskih spoznaja) da mladi nezaposleni radnici predstavljaju onu kategoriju nezaposlenih osoba, koje su izložene težoj zaposlenosti.

3. Treća značajka u strukturi nezaposlenih je permanentno natpolovični udjel žena (63,23%). Iako je nakon rata stopa zapošljavanja žena mnogo brže

1) Izvor: Podaci RSIZ-a za zapošljavanje Zagreb

rasla od stope zapošljavanja muškaraca, činjenica je da one u ukupnom broju nezaposlenih prevladavaju te da, također, spadaju u kategoriju nezaposlenih koja je izložena težoj zaposlenosti.

4. Osim spomenutih (najbitnijih) obilježja populacije nezaposlenih u SRH, potrebno je nešto reći i o jednoj značajki, koja je danas u praksi zapošljavanja akutno prisutna i o njoj se govori kao o nepodudarnosti ponude i potražnje radne snage ili o tzv. »suficitu« i »deficitu« kadrova, odnosno o tzv. strukturalnoj nezaposlenosti, a izražena je na nivou profesije i posebice se prelama na mladim školovanim kadrovima.

Iz razloga, jednim dijelom, neadekvatne prostorne lociranosti nezaposlenih taj problem nepodudarnosti ponude i potražnje radne snage postaje naglašeniji. Upravo zbog tih i takvih činjenica izrađeno je unazad nekoliko godina u službi za zapošljavanje SRH jedno sociološko istraživanje deskriptivno — analitičkog karaktera s namjerom da se, među ostalim, istraže i socijalne karakteristike nezaposlenih, te njihova spremnost za prostorni odnosno profesionalni mobilitet, pri čemu je primijenjen jednostavni slučajni intervalni 5% uzorak, kojim je obuhvaćeno 2.319 ispitanika. Reprezentativnost uzorka osigurava sistem slaganja kartoteke po kvalifikacijama tj. stručnim spremama a unutar toga po djelatnostima i grupama zanimanja.²

Prije svega da se upotpuni socijalna slika nezaposlenih (koja je data na osnovi analize nekih sekundarnih podataka tj. službenih podataka koji se odnose na registriranu nezaposlenost), valja nešto reći i o rezultatima socijalnih obilježja nezaposlenih u SRH, dobivenih u ovom istraživanju, pri čemu treba napomenuti da se podaci prikupljeni u istraživanju podudaraju sa sekundarnim podacima u onim obilježjima koja je bilo moguće komparirati.

Podaci istraživanja s obzirom na socijalna obilježja nezaposlenih u SRH pokazuju da su nezaposleni većim dijelom:

- ženskog spola,
- mlađeg uzrasta,
- neoženjeni — neudate,
- bez djece,
- to su PKV i NKV radnici,
- obitelji iz kojih potječu imaju isto nisku razinu obrazovanja,
- članovi su srednjih i manjih domaćinstava s malim prihodima (62,2% im aprosječni mjesečni prihod po članu domaćinstva 500 din),
- uglavnom nemaju zemljišnog posjeda (krajem 1980. godine na osnovi sekundarnih podataka 77,5% nezaposlenih bilo je bez zemljišnog posjeda),
- spadaju u nepoljoprivredno stanovništvo,
- podstanari su i stanovnici gradskih naselja, što ne znači da suprotnosti datih obilježja nisu prisutne u populaciji nezaposlenih, prvenstveno s obzirom na spol, bračno stanje, parentalni status, stupanj školske spreme i tip naselja u kojima ispitanici žive.

Testirajući značajnost razlike pomoću χ^2 testa pokazalo se da postoje statistički značajne razlike u socijalnim obilježjima između kategorije neza-

2) Katarina Prpić: Socijalna struktura i pokretljivost nezaposlenih; Zapošljavanje i udruženi rad 2—3/1976, RSIZ za zapošljavanje Zagreb.

poslenih i kategorija aktivnog tj. ukupnog stanovništva iz čega proizlazi da se u testiranim socijalnim obilježjima nezaposlenosti značajno razlikuju od aktivnog tj. ukupnog stanovništva.

Rezultati koji se odnose na spremnost ispitanika za prostorni i profesionalni mobilitet ukazuju u okviru distribucije frekvencija i postotaka da su među nezaposlenima najzastupljeniji ispitanici koji nisu spremni na prostornu pokretljivost:

1. preseljenje u drugu republiku SFRJ radi zapošljavanja odbija 76,1% ispitanika;

2. odlazak na rad u inozemstvo odbija 71,7% nezaposlenih;

3. odlazak na sezonski rad u neko drugo mjesto odbija 65,7% nezaposlenih;

4. preseljenje u drugo mjesto na području SRH radi zapošljavanja odbija 64,4% nezaposlenih;

5. svakodnevno putovanje na posao izvan mjesta stalnog boravka odbija 47,5% nezaposlenih.

Broj ispitanika koji prihvaćaju spomenute oblike i pravce prostorne pokretljivosti najveći je za dnevnu migraciju — 43,4%, dok je najmanji broj onih koji prihvaćaju migraciju u drugu republiku (18,2%).

Prije no što se izlože podaci o spremnosti nezaposlenih za profesionalni mobilitet, potrebno je za bolje razumijevanje podataka nešto reći o definiranju pojma profesionalne pokretljivosti.

Kad se govori o upotrebi datog pojma i o njegovu pojmovnom određivanju (definiranju) nailazimo na niz raznolikosti, kako u odnosu na autore, tako i u odnosu na razne znanosti koje izražavaju tu pojavu.

U ovom istraživanju ispitivale su se horizontalna i vertikalna promjena profesije (uzlazna i silazna).

Radi operacionalizacije, definirali smo:

1. **Horizontalnu promjenu profesije** — kao mijenjanje profesije na istom stupnju obrazovanja.

2. **Vertikalnu promjenu profesije** (uzlazna i silazna) — označena je kao prijelaz u drugu profesiju uz mijenjanje nivoa obrazovanja.

Distribucije frekvencija i postoci ukazuju da je 61,9% ispitanika spremno prihvatiti vertikalni uzlazni profesionalni mobilitet;

57,8% ispitanika prihvaća horizontalnu promjenu zanimanja, dok 61,7% ispitanika odbija silaznu profesionalnu mobilnost.

Da bismo utvrdili smjer i stupanj, te da li uopće postoji povezanost između socijalnih obilježja i spremnosti ispitanika za prostorni, odnosno profesionalni mobilitet, primijenili smo analizu varijance multiple linearne regresije, pri čemu je upotrebljen standardni postupak koji se koristi u računskim centrima pri elektronskoj obradi podataka. U ispitivanju povezanosti, nezavisne varijable bile su socijalne karakteristike a zavisna spremnost za prostorni odnosno profesionalni mobilitet.

Socio-demografske karakteristike nezaposlenih (spol, dob, bračno stanje, školska sprema i tip naselja) sudjeluju u tumačenju varijabiliteta gotovo svih oblika i pravaca prihvaćanja geografske pokretljivosti, tako da veću spremnost na sve vrste prostornog mobiliteta pokazuju muškarci, mlađi, neoženjeni, seosko stanovništvo.

Nezaposleni s višom razinom obrazovanja, spremniji su prihvatiti dnevnu migraciju, migraciju unutar SRH, odnosno u drugu republiku, dok su ispitanici nižih razina obrazovanja spremniji prihvatiti rad u inozemstvu. Najveći broj socijalnih obilježja respondenata (odnosno nezavisnih varijabli) povezan je sa spremnošću na migraciju unutar SRH. Ova je spremnost, poslije spremnosti prema zapošljavanju u inozemstvu najviše objašnjena varijablama s kojima stoji u statistički značajnoj vezi.

Za socijalni profil ispitanika koji prihvaćaju zapošljavanje u inozemstvu karakteristično je da su relevantna socijalna obilježja svedena na nekolicinu (istina vrlo značajnih varijabli), ali »osiromašena« za niz socio-ekonomskih i obiteljskih karakteristika.

Međutim, za razliku od drugih spremnosti, o čijoj akcionosti ne možemo decidirano zaključivati, većina onih koji su izrazili spremnost za odlazak na rad u inozemstvo bili su i prijavljeni zajednicama za zapošljavanje kao kandidati za rad u inozemstvu.

Logično je pretpostaviti da je iza tog čina stajala već i odluka da migriraju.

Povezanost socijalnih karakteristika i spremnost za profesionalni mobilitet pokazuje da su oženjeni (izuzev spremnosti za silazni profesionalni mobilitet gdje nije ustanovljena statistički značajna povezanost) mlađi, nižih razina obrazovanja spremniji za profesionalni mobilitet. Varijabla spola ukazuje da su muškarci spremniji na promjene koje zahtijevaju školovanje za viši stupanj školske sprema a žene na obavljanje poslova za koje je potrebna školska sprema niža od njihove stvarne.

Međusobnom komparacijom različitih oblika spremnosti za profesionalni mobilitet — može se zaključiti da dominira spremnost prema uzlaznoj promjeni zanimanja. Najveći broj nezavisnih varijabli povezan je s tim oblikom spremnosti, što znači da je ta spremnost najbolje protumačena (možemo reći da je »najčistija«) — s obzirom na socijalne karakteristike ispitanika.

U svakom slučaju, ona nam je ostala najmanja nepoznanica u odnosu na druga dva oblika spremnosti za profesionalni mobilitet.

Dobili smo, dakle, spremnost koja predstavlja jedan smisaoni slijed izrastao iz današnjih normi, uvjerenja, vrednovanja i shvaćanja o socijalnoj ulozi i položaju pojedinca u društvu, u okviru koje je vertikalni profesionalni mobilitet njena imanentnost.